

Sporočilo za javnost

Številka: 1
Datum: 17. 12. 2024

Zadeva: Slovenščina v šoli: izzivi in priložnosti slovenščine kot materinščine na primarni in sekundarni stopnji vzgoje in izobraževanja (okrogla miza ob izidu tematske številke *Jezika in slovstva* v Tednu Univerze v Ljubljani)

Oddelek za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani je na ta veseli dan kulture ob izidu posebne številke revije *Jezik in slovstvo* (LXIX/3, 2024), posvečene prenovi učnih načrtov za slovenščino, v Tednu Univerze v Ljubljani organiziral okroglo mizo *Slovenščina v šoli: izzivi in priložnosti slovenščine kot materinščine na primarni in sekundarni stopnji vzgoje in izobraževanja*. Prof. dr. Dragica Haramija (PeF UMB), prof. dr. Vesna Mikolič, znanstvena svetnica, predstojnica Inštituta za jezikoslovne študije ZRS Koper in predavateljica na Univerzi v Trstu (na Katedri za slovenski jezik in književnost Oddelka za humanistične študije), prof. dr. Alenka Žbogar, urednica tematske številke in vodja okrogle mize, izr. prof. dr. Kozma Ahačič, predstojnik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša (ZRC SAZU), znanstveni svetnik, prof. dr. Marko Stabej, predstojnik Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik, in prof. dr. Hotimir Tivadar, predstojnik Oddelka za slovenistiko FF UL, so diskutirali o pouku slovenskega jezika in književnosti, slovenščini kot učnem jeziku, morebitni ogroženosti slovenščine, rezultatih PISA (2022) in PIRLS (2021) ter bralni pismenosti.

Na dogodku sta navzoče nagovorila **prof. dr. Mojca Smolej**, prodekanja za kakovost in založništvo in glavna urednica revije *Jezik in slovstvo*, in prodekan za dodiplomski in magistrski študij in informacijski sistem, **izr. prof. dr. Matej Hriberšek**. **Prof. dr. Mojca Smolej** je izpostavila redko priložnost, da za skupno mizo nagovori predstavnike različnih slovenistik ter poudarila povezovalno vlogo **prof. dr. Alenke Žbogar**, urednice tematske številke *Jezika in slovstva* ter vodje okrogle mize. **Izr. prof. dr. Matej Hriberšek** je pohvalil številne kakovostne prireditve Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ob Letu učitelja.

Diskusijo je odprla **mag. Ana Košuta Skok**, ravnateljica OŠ Deskle. Opozorila je, da se v praksi vse pogosteje srečujejo z učenci s specifičnimi učnimi težavami ali pa z učenci, ki jim slovenščina ni materni jezik. Na žalost predvsem predmetni učitelji nimajo dovolj širokega nabora ustreznih znanj, da bi tem učencem lahko ponudili ustrezno oporo. Poudarila je vlogo slovenščine kot učnega jezika. Tega bi se morali zavedati vsi strokovni delavci, nujno pa bi bilo treba tudi razmisliti, kako v naš šolski sistem vključiti učence, ki ne govorijo slovensko.

Izr. prof. dr. Kozma Ahačič je povedal, da je skupina jezikoslovcev že 25. 11. 2010 objavila pismo, v katerem so pojasnili svoje videnje pouka slovenščine v prihodnosti. Z mislijo na to so do danes izšla številna dela in spletni viri, kot npr. Fran, Franček, slovenski slovnici za osnovne in za srednje šole *Kratkoslovnica* in *Slovnica na kvadrat*, knjižica *Jezični možje*, pa tudi učbeniški kompleti *Na pragu besedila* in *Moč jezika*. Metajezikovni del pouka slovenščine bi veljalo organizirati tako, da bo prispeval k razvijanju kritične sporazumevalne zmožnosti, torej da bo osmišljen in hkrati časovno dovolj ekonomičen, da bo omogočal aktivno delo učencev ter kritično tvorjenje besedil. Pouk slovenske slovnice naj bo povezljiv s poukom tujih jezikov, uporaben in teoretično sistematičen. Pri pouku naj bo dovolj priložnosti za tvorjenje besedil in kritično razčlenjevanje vsebin, in to ne samo pri slovenščini, pač pa pri vseh šolskih predmetih.

Prof. dr. Marko Stabej je v soavtorstvu s Špelo Arhar Holdt, Ino Ferbežar, Moniko Kalin Golob, Simonom Krekom, Andrejo Pavle Jurman in Tadejo Rozman za tematsko številko *Jezika in slovstva* napisal prispevek ***Nova slovenščina***. Osredotočili so zlasti na nove tehnologije in spremenjene komunikacijske potrebe, pa tudi nova strokovna dognanja in spoznanja, pri čemer je izpostavil, da so digitalne tehnologije samo navidezno osrednji del članka. Jasno je, da obstajajo zelo različna mnenja, stališča in prakse glede pouka slovenščine, npr. funkcionalen pristop k pouku slovenščine, ki je bil še konec 90. let prejšnjega stoletja ustrezen, danes morda ni več najboljša rešitev, saj so se okoliščine bistveno spremenile. Šola mora podajati univerzalne vsebine, ki ostajajo uporabne tudi v zelo spremenjenih okoliščinah. Če slovenščino kot materinščino načrtujemo ločeno od slovenščine kot tujega jezika, moramo imeti ločene razrede ali ločene nivoje, kar je po eni strani nevarno, hkrati pa didaktiko slovenščine postavlja pred izvedbene izzive. Jezikovno tehnološka plat se osamosvaja, čeprav je kazalo, da se bosta tehnologija in humanistika povezali (npr. na konferenci *Digitalna humanistika in jezikovne tehnologije*).

Prof. dr. Hotimir Tivadar je poudaril, da lahko le s skupnimi močmi in ob upoštevanju zelo različnih pogledov presežemo parcialne poglede in pripomoremo k temu, da se bo slovenščina v javnosti in na vseh ravneh še naprej uporabljala. Reševanje slovenščine ni potrebno, imamo dovolj polnokrvnih inštitucij. Povezovalno delovanje in strpno razpravljanje lahko prispeva h konsenzu znotraj stroke, kar bi pripomoglo k izboljšanju položaja slovenščine v družbi.

Ker se v praksi zlasti pri gimnazijskem pouku slovenščine večino časa namenja književnemu pouku, je **prof. dr. Vesna Mikolič** razmišljala o možnostih povezovanja jezikovnega in književnega pouka, kar bi lahko okrepilo sporazumevalno zmožnost. Delila je izkušnje s poučevanjem Prešerna v srednji šoli in Cankarja v osnovni šoli ter se zavzela za komunikacijski pouk in dejavne učence (kar podpirajo tudi trendi in metodološki premiki v jezikoslovju). Ob Cankarjevi črtici *Pehar suhih hrušk* je pojasnila, kako mladim približati starejšo književnost ter jih pri vstopanju v književna besedila skozi jezik podpreti. Taki pristopi spodbujajo doživljanje ter občutljivost za (ne)nasilno komunikacijo. Medkulturna razsežnost terja občutljivost za prvi in druge jezike. Pogovor o medkulturnih pomenih literature lahko krepi bralne navade ter učinkovitost književnega pouka.

Prof. dr. Dragica Haramija je komentirala rezultate treh mednarodnih raziskav znanja, in sicer mednarodno raziskavo bralne pismenosti PIRLS 2021 in mednarodno raziskavo državljanske vzgoje in izobraževanja ICCS 2022 (obe izvaja mednarodna zveza za evalvacijo izobraževalnih dosežkov IEA) ter mednarodno primerjavo dosežkov učencev PISA 2022, ki poteka pod okriljem OECD. Rezultati so skrb vzbujajoči na praktično vseh področjih merjenja. Pregled učnih načrtov držav, ki v bralni pismenosti dosegajo najvišja mesta, npr. Japonske, Singapurja, Poljske, Finske, je pokazal, da se v teh državah večina otrok seznani s črkami in glasovi že v vrtcu in da ne spodbujajo le besedišča, razumevanja besed in prebranega, pač pa tudi vizualno pismenost. Že najmlajše učijo sestavljanja različnih multimodalnih sestavov: branja besedila in sočasnega branja ilustracij. Pri nas se stanje v zadnjem desetletju praktično ni spremenilo, vizualna pismenost je še vedno popolnoma ločena, čeprav živimo v vizualnem svetu, ko informacije prejemamo preko drugih kodov sporočanja (in ne le besednega). Težav bi se veljalo lotiti že v predšolskem obdobju, za kar pa potrebujemo dobro usposobljene učitelje razrednega pouka in vzgojitelje. Povzela je raziskave, ki navajajo, da bralna pismenost upada tudi pri pedagoških delavcih na vseh stopnjah izobraževanja, tudi na terciarnem, in da v prostem času najmanj berejo vzgojitelji in vzgojiteljice.

Prof. dr. Alenka Žbogar je poudarila, da danes beremo več kot kadar koli v preteklosti, res pa je, da se prostočasno branje umika branju za službene in študijske

potrebe, torej se razvedrilno branje umika poklicnemu in študijskemu branju, povečuje pa se tudi zaslonsko branje. Norveška znanstvenica Anne Mangen je s sodelavci preučevala kognitivne in afektivne razlike pri branju s papirja v primerjavi z branjem na zaslonu. Isto literarno besedilo je ena skupina brala na Kindlovem bralniku, druga skupina pa je prejela žepnico. Tisti, ki so brali s papirja, so uspešneje povzeli zgodbo, kar vodi k spoznanju, da je zaslonsko branje hitro, površno in preskakujoče. Pri zaslonskem branju tudi umanjka prostorska razsežnost knjige. Podobne mednarodne raziskave dokazujejo, da se učinkovitost zaslonskega branja krajših besedil ne razlikuje od branja s papirja, večje razlike se pojavljajo pri daljših besedilih. Pri zaslonskem branju se oči drugače gibljejo, kot če beremo s papirja, in sicer v obliki črke F: najprej preberemo nekaj malega v zgornjem delu besedila oz. strani (zgornja vodoravna črta v F), nato pogled naglo zdrsne ob levem robu besedila (navpična črta do polovice F), pri tem bežno preleti le začetne besede vrstic in po kontekstu lovi morebitne drobce informacij, potem pogled spet sledi vrstici proti desni strani lista (spodnja vodoravna črta v F), šele nato znova preletimo preostanek navpično do dna strani. Dodala je še, da je PISA 2018 pokazala, da slovenski učenci in učenke poročajo o podpovprečni motivaciji za branje, o podpovprečni zaznani učiteljevi opori pri pouku slovenščine, zaznavanju učiteljevega navdušenja pri poučevanju slovenščine in lastnem čustvenem blagostanju. Res je, da na bralno pismenost vpliva odnos do branja pri vseh šolskih predmetih, a ne gre zanemariti izsledke Melite Puklek Levpušček in Klaudije Šterman Ivančič, ki na osnovi rezultatov raziskave PISA ugotavljata, da najvišje dosežke bralne pismenosti dosegajo tisti petnajstletniki, ki večkrat na mesec ali na teden berejo literarna besedila. Vprašanje ostaja, ali lahko v šoli nadoknadimo primanjkljaje, ki se porajajo že pri najmlajših (torej v okviru družinske pismenosti), pri čemer je opozorila na zgledne norveške projekte spodbujanja družinske pismenosti.

Peter Kolman, knjižničar na OŠ Antona Janše v Radovljici, je v okviru kombiniranega magistrskega dela s področja pedagogike in slovenistike je preučeval bralne navade učencev tretjega triletja in ugotovil, da se oblikujejo tako v šoli kakor v družinskem okolju. Učenci z višjimi končnimi ocenami pri slovenščini pogosteje berejo v prostem času. Tisti, ki so jim starši v otroštvu brali, tudi kasneje v življenju izkazujejo večjo naklonjenost branju. Meni, da bi tesnejše sodelovanje med starši in šolo lahko pripomoglo k dvigu bralne kulture in motivaciji za branje ter ugotavlja, da redno branje literarnih besedil vpliva na zmožnost tvorjenja novih besedil.

Prof. dr. Vesna Mikolič je dodala, da je prav jezik književnosti tisti, ki presega jezik vsakdanjih sporazumevalnih okoliščin ter da književnost ponuja preizkušanje jezikovnih meja. Iskanje teh meja lahko spodbuja zanimanje mladih bralcev za jezik in književnost, saj z odpiranjem pomenov vabi v komunikacijo.

Prof. dr. Alenka Žbogar je koristnost literarnega branja podkrepila z ameriško raziskavo: študenti so pet dni zapored prebrali po 30 strani romana *Pompeji* Roberta Harissa. Možgane so jim slikali pred eksperimentom in vsako jutro tekom eksperimenta. Izkazalo se je, da so se njihovi možgani odzvali, kot bi bili podvrženi intenzivnemu treningu, kar je raziskovalce vodilo k sklepu, da je branje literature odlična možganska vadba. Literarno branje je zapleten miselni proces, pri katerem se v zgolj 400 milisekundah aktivirata obe možganski polobli, vseh pet plasti možganov in vsi štirje možganski režnji (čelni, senčni, temenski in zatilni).

Izr. prof. dr. Kozma Ahačič je citiral svojo kolumno v Delu, v kateri je že z naslovom opozoril, da gre pri branju za *Trud, garanje, trdo delo, užitek*. Spomnil je, da je gnitje možganov (*brain rot*) letošnja beseda leta Oxfordovega slovarja. Prepričan je, da bi zmanjšanje števila ur za književni pouk pripomoglo k boljši jezikovni zmožnosti in višji bralni pismenosti. Z mislijo na raziskavo PISA, ki vključuje nepričakovana besedila, bodo tudi prenovljeni učni načrti za slovenščino zahtevali ne le domače branje literarnih, pač pa tudi neumetnostnih besedil.

V živahni diskusiji, ki je sledila, so se oglasili tako predstavniki stroke kot tudi predstavniki iz vrst učiteljev. Okrogla miza je odprla številna in relevantna vprašanja, na katera bi veljalo odgovoriti ob podobni vsebinsko poglobljeni razpravi.

Posnetek je na voljo [na tej povezavi](#).